

Establishment of Thesis about Inclusive Resource Centre]. URL: <https://tinyurl.com/yyek6cbp> [Data zvernennia 20 bereznia 2019] [in Ukrainian]

Kolehiia Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. 2013. *Rishennia «Pro vprovadzhennia inkluzyvnoho navchennia v zahalnoosvitnikh zakladah: realii ta perspektivy»* [Decision «About Implantation of Inclusive Education into Institutions of General Education: Reality and Prospects»]. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/35124/ [Data zvernennia 17 bereznia 2019] [in Ukrainian]

Makhinko, A. 2016. *Inkluzyвна osvita v Ukraini: problemy vprovadzhennia ta perspektivy* [Inclusive Education in Ukraine: Problems of Implantation and Prospects]. *Istoriia osvity, nauky i tekhniky v Ukraini*. XI Vseukrainska konferentsiia molodykh uchenykh ta spetsialistiv. Kyiv, Ukraina, 16 travnia 2016. Vinntsia: Niland-LTD. [in Ukrainian]

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. 2010. *Nakaz «Pro zatverdzhennia Kontseptsii rozvytku inkluzyvnoi osvity»* [Order «About the Approval of Concept of Inclusive Education Development»]. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/ [zvernennia 19 bereznia 2019] [in Ukrainian]

Sotsialnyi zahyst naseleennia. Statystychnyi shchorichnyk [Social Protection of Population. Yearbook of Statistics]. 2018. Kyiv: IVTs Derzhkomstatu Ukrainy. [in Ukrainian]

Statystychni dani [Statistical Data]. 2017. Sait Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. URL: <https://mon.gov.ua/ua/statistichni-dani/> [Data zvernennia 19 bereznia 2019]. [in Ukrainian]

УДК 94(438):(476)«1996–2004»

DOI: 10.20535/2307-5244.48.2019.176396

О. М. Пік

<https://orcid.org/0000-0003-2304-9002>

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

О. В. Руда

<https://orcid.org/0000-0002-3266-7470>

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

О. Пік

*Ivan Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine*

О. Руда

*Ivan Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine*

ПОЛІТИКА «КРИТИЧНОГО ДІАЛОГУ» У ВІДНОСИНАХ МІЖ ПОЛЬЩЕЮ ТА БІЛОРУССІЮ (1996–2004)

Policy of «Critical Dialogue» in Relations Between Poland and Belarus during 1996–2004

У статті проаналізовано формування та реалізацію зовнішньої політики Польщі щодо Білорусі у 1996–2004 рр. Встановлено, що антидемократичність політичних процесів у Республіці Білорусь призвела до її ізоляції з боку ЄС і США. Водночас Республіка Польща прийняла доктрину «критичного

діалогу» у відносинах з Білоруссю, яка передбачала обмеження взаємин з білоруською владою на найвищому рівні, щоб спонукати її проводити в країні демократичні перетворення та зважену зовнішню політику.

Ключові слова: Республіка Польща, Республіка Білорусь, НАТО, зовнішня політика, інтеграція.

The article highlights the process of formation and implementation of Polish foreign policy towards Belarus in 1996–2004. It is pointed out that its priority in that region was to consolidate sovereignty and to ensure democratic transformations in such countries as Ukraine and Belarus that were to become a security buffer zone in the East. At the same time, it was stressed that, unlike the Polish-Ukrainian relations, Polish-Belarusian relations lacked a clear strategy and defined goals for bilateral cooperation. The Belarusian elites and society tended to integrate with Russia and had a restrained reaction to an active progression of Poland to NATO and the EU.

It is stated that after A. Lukashenko won the presidential elections in 1994, the collapse of democratic freedoms and strengthening of the authoritarian rule took place in the country. Those antidemocratic processes in Belarus resulted in the political isolation of the country and its leadership on the part of the EU and the United States. Poland, that strove to join European and Euro-Atlantic institutions, supported similar actions; however, its strategy in the East made it impossible to completely reject a dialogue with the Republic of Belarus. Trying to pursue policy of protecting democratic values and interests of the Polish national minority in Belarus, the official Warsaw introduced the policy of the “critical dialogue” in bilateral relations.

The article draws attention to the fact that the diplomatic pressure of Poland on Belarus in the framework of the “critical dialogue” did not have tangible results, since the latter was neither economically nor politically connected with the Republic of Poland and Western institutions. In addition, the above mentioned two countries had absolutely different strategic foreign policy goals.

It is noted that a lack of the clear political line in the relations of Poland with Belarus, concentration of the Eastern policy only on the relations with Ukraine and Russia, led to a complete suspension of the top level intergovernmental dialogue. At the same time, Polish leadership remained open to restoration of the negotiation process and was expecting the Belarusian authorities to take steps to democratize political life and to form a more balanced foreign policy.

Keywords: Republic of Poland, Republic of Belarus, NATO, foreign policy, integration.

З початком демократизації країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ), звільнившись від політичного та економічного впливу Радянського Союзу,

Республіка Польща (РП) отримала можливість впроваджувати нову зовнішньополітичну стратегію, що полягала у зближенні з Заходом і його структурами. Водночас виникнення на території колишнього СРСР незалежних держав, зокрема України, Російської Федерації (РФ), Республіки Білорусь (РБ), спонукало Польщу налагоджувати конструктивний діалог також зі східними сусідами. Говорячи про польську східну політику, ми насамперед маємо на увазі відносини з такими країнами, як Україна, Білорусь, Росія, а вже потім із балтійськими державами, взаємини з якими мали характерні особливості. Решта пострадянських країн не були серед сфер інтересу польської дипломатії.

Стратегічний інтерес РП у цьому регіоні передбачав підтримку й утвердження цілковитого суверенітету колишніх радянських республік і формування своєрідного поясу безпеки з України й Білорусі, що мали відділяти Польщу від РФ з її міцними імперськими традиціями та здатністю дестабілізувати ситуацію в регіоні. Така позиція мала важливе значення для підтримки самостійності колишніх радянських республік, однак, на відміну від польсько-українських, польсько-білоруські відносини від самого початку були складними й неоднозначними, а також не мали такої стратегічної основи та визначених цілей. Водночас, кризові й непередбачувані взаємини між Польщею й Білоруссю також дестабілізували політику безпеки в цілому регіоні. З огляду на те, що обидві держави — безпосередні сусіди нашої країни, значний інтерес з українського боку викликає аналіз доктрини «критичного діалогу» Польщі з Білоруссю, можливість порівняти польсько-білоруські відносини з польсько-українською співпрацею тогочасного періоду, зокрема простежити відмінності в підходах польської влади до реалізації зовнішньополітичних заходів щодо Мінська і Києва відповідно до стратегічних цілей і завдань східної політики РП.

Зазначимо, що в міжнародних відносинах політику «критичного діалогу» застосовують у взаєминах країн, між якими виникли суттєві політичні, економічні чи геостратегічні розбіжності. Водночас «критичний діалог» як форма зовнішньополітичної взаємодії між державами є своєрідним інструментом політичного тиску, який передбачає активне висловлення позицій, аналіз причин, оцінку дій і конструювання пропозицій щодо проблеми, з очікуванням відповідної реакції того, кого критикують. Цей підхід широко застосовують у міжнародній практиці, проте наголосимо, що його наслідки можуть бути неоднозначними й не досягти очікуваних результатів.

Формування зовнішньополітичних стратегій РП щодо Білорусі в українській історичній науці донині маловивчене. Історіографію проблеми здебільшого представлено дослідженнями польських і білоруських учених. Аналізуючи відносини між Польщею й Білоруссю вказаного періоду, польські історики переважно розглядають їх у контексті східної політики своєї

держави. Цікавими з погляду оцінок політичних процесів і результатів цих взаємин є розвідки Р. Чахора, К. Федоровича, М. Машкевича, Р. Якимовича. Білоруські дослідники О. Тихомиров, Є. Міронович, А. Русакович та Л. Гавриловець зосередились на аналізі формування закордонної політики Білорусі через призму як розширення НАТО й геополітичних змін на терені ЦСЄ, так і участі РБ в реінтеграції на пострадянському просторі. Комплексно підійшов до вивчення зовнішньополітичних відносин Польщі й Білорусі український історик О. Бориняк. Водночас відсутність однозначної оцінки результатів політики «критичного діалогу» в історіографії, зокрема низка нерозв'язаних питань (відповідність цієї доктрини до загальної стратегії східної політики Польщі, доцільність застосування РП тих чи тих заходів у відповідь на внутрішньополітичні процеси в РБ) потребують критичного осмислення означеної проблеми.

Стаття має на меті визначити ключові особливості політики Польщі щодо Білорусі в 1996–2004 рр., її цілі й завдання, а також установити чинники, що впливали на їхнє виконання.

Відносини з Білоруссю в зовнішньополітичних концепціях польського керівництва були другорядні порівняно зі значенням Росії й України, тому тривалий час Польщі не вдавалося напрацювати щодо Білорусі однозначної політичної лінії, не в останню чергу через виразну проросійську орієнтацію значної частини білоруських еліт. Не менш важливим було й те, що і провладні, і частина опозиційних білоруських сил не бачили перспективи зближення з Польщею через імовірну загрозу колонізації населення на заході країни. Попри це, в першій половині 1990-х рр. було закладено фундамент міждержавних взаємин двох країн: започатковано дипломатичну співпрацю, відбувалися періодичні візити високих посадових осіб для узгодження та розвитку політичних, економічних і міжнародних відносин.

На початку 1990-х рр. білоруська влада обережно визнавала можливість майбутньої інтеграції до європейських структур (Kubin, T. 2011, s. 165). У відповідь керівництво РП констатувало потребу підтримувати демократичні прагнення РБ на шляху до Європи. З часом стало зрозуміло, що польська сторона не повністю розуміла тогочасну ситуацію в Білорусі. Це було пов'язано з відсутністю чіткої основи для політичного діалогу, зумовленою формальною різновекторністю білоруської зовнішньої політики та стійким прагненням білоруського керівництва зблизитися з Росією (Czachor, R. 2011a, s. 135). Загальне тло польсько-білоруської співпраці в 1993–1994 рр. дало підстави говорити про її поступове охолодження. З огляду на це, у травні 1994 р. голова польського МЗС А. Олеховський під час виступу перед сеймом стверджував, що Польщі у відносинах з Білоруссю варто зосередитись на економіці й культурі (*Exposé ministrów spraw zagranicznych*. 2011, s. 79).

Чинником, який погіршував розвиток польсько-білоруської співпраці, була тенденція до посилення авторитарного управління в РБ, зокрема після обрання в липні 1994 р. президентом О. Лукашенка та проведення в Білорусі у листопаді 1996 р. референдуму щодо внесення до Конституції змін, які значно розширювали повноваження президента (Тихомиров, А. 2006). Примітно, що після перемоги О. Лукашенка на виборах частина польського політикуму вважала за можливе розширити політичний і економічний діалог з Білоруссю, бо О. Лукашенка не вважали відверто проросійським кандидатом, адже Росія його не підтримувала. Так, уже в жовтні 1994 р. на запрошення білоруської сторони Мінськ відвідав польський міністр закордонних справ А. Олеховський, який мав зустрічі з О. Лукашенком, прем'єр-міністром М. Чигирем та міністром МЗС РБ В. Сеньком, на яких обговорили перспективи розширення польсько-білоруської співпраці. В січні 1995 р. відбулася зустріч М. Чигири з прем'єр-міністром РП В. Павляком, результатом якої стало підписання кількох важливих угод в економічній та гуманітарній сферах, а також угоди про транскордонну співпрацю. Одним із таких документів було врегульовано охорону місць історичної пам'яті та поховань жертв війн і репресій на території обох держав (*Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białoruś o ochronie grobów i miejsc pamięci ofiar wojen i represji*. 1997). Загалом 1995 р. відбулося кілька польсько-білоруських і білорусько-польських зустрічей на рівні міністрів і керівництва парламентів обох держав.

Зустріч О. Лукашенка з новим президентом Польщі А. Кваснєвським 30 березня 1996 р. була ознайомча й не принесла особливих зрушень у розвиток двосторонньої співпраці. Президенти обговорили двосторонні відносини, європейську безпеку, а також російсько-білоруську інтеграцію. РП доволі серйозно непокоїла проблема анонсованого на 2 квітня 1996 р. підписання угоди про створення «Співтовариства Росії і Білорусі» (Гавриловець, Л. В. 2016, с. 66).

Зазначимо, що Польща відносини з РБ прагнула побудувати, як і у випадку України, на протидію російським впливам, сприяючи західному вектору зовнішньополітичних дій Білорусі. Для офіційної Варшави, з погляду національних інтересів, були небажаними будь-які реінтеграційні проекти на пострадянському просторі, особливо це стосувалося військово-політичних союзів. Однак білоруська влада своє геополітичне становище розглядала як посередника між Сходом і Заходом, тож у взаєминах із Москвою ідеальне розв'язання ситуації вбачала у «політиці рівноваги» (Czachor, R. 2011b, s. 74–75). Примітно, що цю політику білоруське керівництво проводило умовно. На практиці Білорусь однією з перших включилась у реінтеграційні процеси на пострадянському просторі. Особливе занепокоєння в польського уряду викликало приєднання РБ у грудні 1993 р. до Договору

про колективну безпеку (згодом Організація договору про колективну безпеку (ОДКБ)), котрий Росія намагалася подавати як реальну альтернативу НАТО в регіоні.

Після перемоги на президентських виборах О. Лукашенко визначив пріоритетом політичну та економічну інтеграцію з Росією. Ці події також збіглися з початком трансформації в НАТО, коли на Брюссельському саміті 1994 р. ухвалили рішення про відкритість блоку для нових країн ЦСЄ. Це викликало негативну реакцію насамперед з боку Росії. Нове білоруське керівництво, що прагнуло йти у фарватері російської політики, виступило проти розширення Альянсу на Схід та ініціювало створення в регіоні ЦСЄ без'ядерної зони безпеки (Maszkiewicz, M. 2013, s. 445). Ще 1993 р., коли офіційна Варшава розпочала активні кроки з приєднання до НАТО, МЗС РБ виступило з критикою таких дій, наголошуючи, що мілітаризована Польща може становити загрозу національній безпеці країни. Така позиція посилювалася загальним стереотипним і негативним ставленням більшості білоруського суспільства до Альянсу. В масовій свідомості білорусів домінувала расформована в часи «холодної війни» дянська ідеологія, за якою блок НАТО асоціювався з «імперіалістичною загрозою» (Русакович, А. 2003, с. 42). Білоруська сторона вирішення цієї проблеми вбачала в подальших двосторонніх консультаціях з можливим залученням НАТО й Росії у переговори.

Серед чинників, які змушували Білорусь протистояти розширенню НАТО, а відтак і планам Польщі долучитися до нього, було побоювання, що розташування країни на кордоні двох силових геополітичних полюсів призведе до її перетворення на буферну зону, і в разі загострення відносин між Альянсом і Росією вона неодмінно буде втягнута в конфронтацію (Бориняк, О. 2011а, с. 61; Fedorowicz, K. 2012, s. 80). Польська дипломатія, намагаючись заспокоїти Мінськ, наголошувала, що вступ країни до НАТО є лише елементом розбудови загальноєвропейського ландшафту безпеки й не спрямований проти інших держав. У відповідь білоруське керівництво, погоджуючись з правом суверенних держав самим визначати інтеграційні плани, категорично відкидало форсованість майбутнього розширення, наполягаючи на подальших двосторонніх і багатосторонніх консультаціях щодо врахування тих зауважень, які непокоїли Білорусь, зокрема можливості розміщення в Польщі ядерної зброї. Цю аргументацію використовував О. Лукашенко на зустрічі з А. Квасневським у Віскулях 1996 р., а також неодноразово озвучував голова білоруського МЗС У. Лапітов (Русакович, А. 2003, с. 47; Mironowicz, E. 2011, s. 103).

Проблема розширення Північноатлантичного альянсу стала вагомою причиною загострення польсько-білоруських відносин. Геостратегічні цілі РП і РБ суттєво розійшлися, а це призвело до згортання двосторонньої співпраці й переходу Польщі до «критичного діалогу», який полягав у крити-

ці порушень демократичних свобод і прав людини у Білорусі, водночас, на протигагу США та ЄС, РП уникала повної міжнародної ізоляції білоруського керівництва, намагаючись захищати свою національну меншину в Білорусі та підтримувати білоруську опозицію в переговорах з владою (Fedorowicz, K. 2009, s. 244–247).

Польсько-білоруський діалог значно ускладнився внаслідок внутрішньо-політичної і конституційної кризи в Білорусі 1996 р. (О. Лукашенко блокував рішення Верховної Ради РБ, відбулись арешти опозиційних діячів, референдум щодо посилення президентських повноважень), що занепокоїло польський політикум. Наголосимо, що монополізація влади в Білорусі відбувалася в умовах незначного зацікавлення більшості громадян політикою, вони надавали більшого значення забезпеченню соціальних гарантій, а не існуванню незалежних демократичних інституцій. Демократія у свідомості білорусів асоціювалася з політичною та економічною нестабільністю попередніх років, тому суспільство з готовністю сприйняло політику «сильної руки», яку впроваджував О. Лукашенко (Kubin, T. 2011, s. 166; Mironowicz, E. 2011, s. 60).

Польське керівництво закликала владу Білорусі дотримуватися загальноприйнятих норм демократії та прав людини, а парламент РП 19 листопада 1996 р. прийняв спеціальну ухвалу «Про ситуацію в Білорусі», в якій закликав сторони протистояння не допустити ескалації конфлікту (Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 19 listopada 1996 r. w sprawie sytuacji w Republice Białoruś. 1996). Позицію Польщі підтримали й інші сусіди Білорусі. 20 листопада 1996 р. під час зустрічі на найвищому рівні у Вільнюсі президенти Польщі, Литви й України за ініціативи польського лідера прийняли спільну заяву, в якій висловили глибоку стурбованість щодо подій в РБ і закликали до подолання кризи конституційним шляхом з дотриманням принципів демократії і міжнародних стандартів. Водночас після білоруського референдуму А. Кваснєвський відмовився зустрітися з О. Лукашенком на полях саміту ОБСЄ в Лісабоні, адже це могло бути розцінено як підтримка антидемократичних дій білоруського президента (Тихомиров, А. 2006). Більшість країн Заходу також критично поставилася до внутрішньополітичних процесів у Білорусі та кроків її керівництва. По суті, стратегія О. Лукашенка на посилення авторитарного управління призвела до міжнародної ізоляції Білорусі з боку країн ЄС та США, а польська дипломатія змушена була шукати нові підходи в конструюванні політики щодо РБ.

Враховуючи, що пріоритетом східної політики Польщі була підтримка незалежності й суверенності таких новоутворених держав, як Україна і Білорусь, польське керівництво небезпідставно вважало, що повна ізоляція Білорусі призведе лише до її подальшого зближення з Росією, а це могло серйозно змінити баланс сил у регіоні та підвищувало загрозу безпеці

країни. Важливим критерієм також була наявність у Білорусі значної польської меншини, через що розрив політичного діалогу неодмінно позначився б на можливості ефективно відстоювати її права. Стратегія обмеженого «критичного діалогу» давала Польщі змогу претендувати на роль посередника між РБ і Заходом, зміцнюючи свої позиції регіонального лідера. Зокрема, президент Польщі А. Квасневський і голова МЗС країни Д. Росаті закликали європейців не відвертатися від РБ та вести з нею діалог, адже демократична й незалежна Білорусь мала важливе значення для стабільності ЦСЄ (Бориняк, О. 2011b, с. 75).

На практиці закордонна політика РП щодо Білорусі залишалася пасивною (після того, як вступ до НАТО став для РП реальною перспективою, польсько-білоруські відносини відійшли на другий план навіть порівняно зі взаєминами з іншими східними сусідами), їй бракувало концептуальних засад і в політиці, і в економіці, а відносини між державами підтримувалися на рівні окремих міністерств та послів. Слабку заінтересованість у розвитку двосторонньої співпраці демонструвала також білоруська влада. РБ активно включилася в інтеграційні процеси на пострадянському просторі, особливо жваво велися переговори про створення Союзу Росії та Білорусі. Підписання угоди щодо створення союзної держави 2 квітня 1997 р. супроводжувалося численними протестами білоруської опозиції, які жорстко придушила влада. Це дало польському керівництву черговий привід звинуватити Білорусь у порушенні демократичних принципів і переслідуванні лідерів опозиції. Водночас офіційний Мінськ висловлював невдоволення діяльністю польських недержавних організацій, які надавали підтримку білоруській опозиції та проводили її тренінги. До того ж польські парламентарі не визнали обраної Національної Асамблеї РБ через порушення демократичних стандартів, а білоруська влада розцінила це як втручання у внутрішні справи незалежної держави. Керівництво Польщі вважало легітимною Верховну Раду РБ XIII скликання, яку О. Лукашенко усунув з політичного процесу через листопадовий референдум 1996 р. (Бориняк, О. 2011b, с. 75). Так, наявні розбіжності в оцінці зовнішньополітичних векторів розвитку обох держав і внутрішньополітичних процесів у Білорусі робили можливість повернутися до діалогу на найвищому рівні в найближчій перспективі малоюмовірною.

Важливим чинником, який стримував розвиток двосторонньої співпраці, був, на нашу думку, брак особистісних і дружніх стосунків між керівництвом держав, наприклад, президентами. Це, зокрема, відрізняло білорусько-польські взаємини від українсько-польських, коли синергія в діяльності А. Квасневського і Л. Кучми через хороші особисті відносини іноді відчутно сприяла двосторонній співпраці. Це також давало польському керівництву змогу в періоди політичних криз в Україні вибудовувати різні форми спів-

праці як з опозицією, так і з владою, виконуючи роль арбітра. Як результат, у Польщі закріпилася традиція, що формування стратегії та порядку денного польсько-українських взаємин було прерогативою президентів, а це надавало їм додаткової ваги в контексті східної політики РП. Таких особистісних контактів для вирішення нагальних проблем двосторонньої співпраці бракувало у відносинах Польщі з Білоруссю, для яких була характерна відсутність ініціативи й низький рівень співпраці, що обмежувалася переважно економічними і транскордонними проблемами.

Час від часу загострювали польсько-білоруські відносини дипломатичні скандали. Зокрема, в травні 1996 р. білоруська влада депортувала з країни польську делегацію з представників Незалежної самоврядної профспілки «Солидарність» на чолі з М. Кшаклевським, звинувативши її у створенні на території РБ незареєстрованої громадської організації. До ще помітнішого охолодження відносин Білорусі як з Польщею, так і з ЄС загалом, дійшло у червні 1998 р. внаслідок конфлікту навколо дипломатичної резиденції «Дрозди». Керівництво РБ вимагало від дипломатів кількох європейських держав, зокрема польської, покинути їхню резиденцію під приводом ремонту, що порушувало ст. 22 Віденської конвенції. Внаслідок цього польське МЗС відкликло свого посла в Білорусі М. Машкевича на консультації до Варшави, що, по суті, означало призупинення двосторонніх відносин (Jakimowicz, R. 2007, s. 26–27).

У 1998–1999 рр. поодинокі контакти офіційних представників Польщі й Білорусі лише констатували актуальні політичні розбіжності. До того ж не обійшлося без чергових загострень відносин і обопільних звинувачень. 22 січня 1999 р. сейм РП прийняв послання «До білоруського народу», в якому ще раз наголосив на підтримці парламентарів Верховної Ради РБ XIII скликання, лідерів білоруської опозиції, які на той момент були ув'язнені, та всіх білорусів, які борються за демократію (Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 stycznia 1999 roku. Poślanie Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej do Narodu Białoruskiego. 1999). У відповідь білоруська влада звинуватила польських парламентарів у втручанні у внутрішні справи Білорусі. Негативні оцінки звучали також і щодо відкриття в РП білоруськомовної радіостанції «Рація», а також через незмінну підтримку Польщею білоруських опозиційних сил.

Після вступу Польщі до НАТО 1999 р. на тлі загального погіршення відносин Білорусі з західними країнами польсько-білоруські взаємини характеризувалися напруженням та цілим комплексом невирішених проблем. Президент О. Лукашенко відкинув заяви польських політиків про те, що розширення НАТО поширює зону стабільності й безпеки в Європі далі на Схід, заявивши натомість про формування нової лінії розмежування по Бугу і створення нових «сірих зон» безпеки в Європі. Розширення Альянсу і вступ

до нього РП оцінювали однозначно як такі, що не відповідають національним інтересам і загрожують безпеці Білорусі. У Варшаві на це відреагували доволі традиційно, зазначивши, що такими заявами окремі політики намагаються відвести увагу суспільства від внутрішніх проблем і досягти потрібних їм кон'юнктурних цілей (Часноўскі, М. 2000).

Відповіддю Білорусі на нові зовнішньополітичні виклики стало підписання 8 грудня 1999 р. у Москві договору з РФ про створення Союзної держави Росії та Білорусі, який передбачав об'єднання таких сфер двох держав: зовнішня політика, оборона і безпека, бюджетна, грошово-кредитна та податкова системи, митні питання, системи енергетики, транспорту й зв'язку. Поглиблення інтеграційних білорусько-російських зв'язків призвело до того, що польсько-білоруський конфлікт лише наростав, а темпи співпраці й у політиці, і в економіці знижувалися. Мінськ поступово ставав виразником тих геополітичних ініціатив Кремля щодо проблем безпеки у ЦСЄ, які російська влада з тих чи тих мотивів не могла озвучувати сама (Бориняк, О. 2011а, с. 61). Еволюція у ставленні білоруської влади до НАТО була тривала й болюча, а також віддзеркалювала відносини Альянсу та Росії. Білорусь довго утримувалася від будь-яких контактів з НАТО, проте, коли між РФ і Північноатлантичним альянсом 1997 р. було укладено Основоположний акт про взаємні відносини, співпрацю і безпеку, РБ довелося змінювати тактику й підлаштовуватися під нові зовнішньополітичні реалії, готуючи для підписання власний договір про відносини з Альянсом (Часноўскі, М. 2000).

У 2000–2001 рр. у відносинах Польщі й Білорусі суттєвих змін не відбулося. Білоруські внутрішньополітичні процеси й надалі залишалися тим чинником, що визначав рівень співпраці держав (залежність взаємин від того, наскільки білоруська влада дотримувалася демократичних прав і свобод), хоча сторони усвідомили важливість активізації діалогу. Зокрема, як і ЄС, РП не визнала легітимності парламентських виборів у Білорусі 15 жовтня 2000 р. через недемократичність і порушення принципів вільного волевиявлення. Схожі оцінки польської дипломатії отримали також вибори президента РБ 9 вересня 2001 р. Президент Польщі А. Кваснєвський і міністр закордонних справ Б. Геремек зазначили, що, незважаючи на негативні оцінки виборчого процесу в Білорусі, РП залишиться на позиції неприпустимості її повної ізоляції (Бориняк, О. 2011b, с. 82; Czachor, R. 2011b, s. 224).

З 2002 р. поступово поживлялися міждержавні контакти. Це відбувалося на тлі короткотермінового загострення відносин між РБ і РФ та прагнення білоруського керівництва хоча б формально означити багатовекторний курс зовнішньої політики. З огляду на це, у Варшаві вирішили прозондувати готовність Білорусі до поновлення співпраці на найвищому рівні. Зокрема, ще в кінці 2001 р., після терактів у США, на регіональну конфе-

ренцію, присвячену боротьбі з тероризмом, організовану у Варшаві за ініціативи А. Квасневського, запросили голову адміністрації президента РБ У. Лапітова. Згодом міністр закордонних справ Польщі В. Цімошевич двічі (в грудні 2001 і березні 2002 р.) мав зі своїм білоруським колегою М. Хвостовим зустрічі, на яких вони обговорили можливість поліпшення двосторонніх відносин. Польський міністр чітко дав зрозуміти, що рівень політичної співпраці держав має підвищуватися за одночасного забезпечення демократизації політичного життя в Білорусі. Прикладом нового підходу в політиці Польщі щодо Білорусі було також її неприєднання до санкцій, які запровадили країни ЄС і США проти режиму О. Лукашенка в листопаді 2002 р. А. Квасневський пояснював, що польське керівництво поділяє занепокоєння Заходу щодо діяльності білоруського президента, але з погляду сусідства мусить трохи інакше вибудовувати відносини з Білоруссю і вважає, що діалог з нею має тривати (Fedorowicz, K. 2011, s. 271).

Увесь 2003 р. польська влада прагнула підтримувати рівень співпраці з Білоруссю, намагаючись не акцентувати на її внутрішньополітичних проблемах. Після низки неформальних зустрічей керівників зовнішньополітичних відомств 2003 р. Мінськ відвідали прем'єр-міністр Л. Міллер і маршалок сенату Польщі Л. Пастусяк. Погоджуємося з дослідниками, які вважають, що офіційна Варшава, готуючись до вступу 1 травня 2004 р. в ЄС, прагнула забезпечити собі стабільні та передбачувані відносини зі східними сусідами, серед них і з РБ (Бориняк, О. 2011b, с. 82). Саме тому на більшості польсько-білоруських зустрічей у цей час йшлося про вирішення проблем транскордонної співпраці та перегляду нормативно-договірної бази у зв'язку з майбутнім приєднанням Польщі до ЄС.

Отже, до 1996 р. існував шанс налагодити динамічні польсько-білоруські взаємини, однак цьому завадили відсутність чіткої двосторонньої стратегії співпраці та політична нестабільність в обох державах. Водночас надалі відносини РП і РБ характеризували низька динаміка та брак визначних досягнень. З 1996 р. польське керівництво акцентувало на відході білоруської влади від загальноприйнятих міжнародних демократичних стандартів і розпочало політику «критичного діалогу». Ця політична доктрина Польщі щодо Білорусі не принесла відчутних зовнішньополітичних успіхів. Позбавлена чітких цілей і стратегічних рішень, вона насамперед мала стимулювати білоруську владу до демократичних перетворень і протистояти узалеженню РБ від впливів Росії. Водночас ставало дедалі зрозуміліше, що стратегічні інтереси Білорусі та Польщі не збігаються. Дипломатичний тиск офіційної Варшави на Мінськ у межах «критичного діалогу», не мав відчутних результатів, оскільки Білорусь не була тісно пов'язана фінансово-економічними й політичними інтересами ні з РП, ні зі західними інституціями. Білоруське керівництво прагнуло політичної та економічної інтеграції

з РФ і відкидало західний вектор, підтримуваний Польщею, а отже, не було заінтересоване на той момент у розвитку динамічних двосторонніх відносин. Політичні розбіжності зумовили майже повне призупинення міждержавного діалогу на найвищому рівні. Як наслідок, офіційна Варшава у східній політиці все більший наголос робила на розвитку партнерства з Україною, а Білорусь трактувала як сателіта Кремля. Водночас польське керівництво залишалося відкритим до відновлення переговорів, очікуючи від білоруської влади кроків щодо демократизації політичного життя та формування більш зваженої зовнішньої політики.

Бориняк, О. 2011а. Польсько-білоруські відносини в контексті розширення НАТО на Схід (90-ті рр. XX ст.). *Studia politologica Ucraino-Polona*. Вип. 1. С. 57–64.

Бориняк, О. 2011б. *Польсько-білоруські відносини (1991–2004 рр.)*: дис. канд. іст. наук. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

Гавриловец, Л. В. 2016. Основные направления белорусско-польского сотрудничества в первой половине 1990-х годов. *Вестник Полоцкого государственного университета*. Серия А: Гуманитарные науки. Исторические науки. № 1. С. 62–70.

Русакович, А. 2003. Основные проблемы взаимоотношений между Республикой Беларусь и Организацией Североатлантического договора в 1990-х гг. *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. № 2. С. 42–50.

Тихомиров, А. 2006. *Отношения Беларуси с соседними государствами Центральной и Восточной Европы (Польшей, Литвой, Латвией) в 1991–2001 гг.* URL: <https://tinyurl.com/y5lcxwprq> [Accessed: 16.03.2019].

Часноўскі, М. 2000. Беларуські аспект усходняй палітыкі Польшчы ў 1996–1999 гг. *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. № 2. С. 62–67.

Czachor, R. 2011а. Miejsce Republiki Białoruś w polskiej polityce wschodniej. Bilans dwudziestolecia. *Wrocławski Przegląd Międzynarodowy*. Nr 2. S. 133–148.

Czachor, R. 2011b. *Polityka zagraniczna Republiki Białoruś w latach 1991–2011: studium politologiczne*. Polkawice: Wydawnictwo Dolnośląskiej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Techniki w Polkowicach.

Exposé ministrów spraw zagranicznych 1990–2011. 2011. Warszawa.

Fedorowicz, K. 2009. Polityka Polski wobec Białorusi. W: *Polityka wschodnia Polski. Uwarunkowania. Koncepcje. Realizacja*, red. A. Gil & T. Kapuśniak. Lublin; Warszawa: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej. S. 233–250.

Fedorowicz, K. 2011. *Polityka Polski wobec Rosji, Ukrainy i Białorusi w latach 1989–2010*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

Fedorowicz, K. 2012. Białoruś i Polska dwadzieścia lat w stosunkach międzynarodowych: stan obecny i perspektywy. *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*. R. 10. Zesz. 1. S. 71–91.

Jakimowicz, R. 2007. Stosunki polsko-białoruskie w latach 1992–2003 (wybrane aspekty polityczne i gospodarcze). *Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie*. Nr 749. S. 21–39.

Kubin, T. 2011. Stosunki polsko-białoruskie w końcu XX i na początku XXI wieku. *Stosunki Polski z sąsiadami w pierwszej dekadzie XXI wieku*, red. M. Stolarczyk. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. S. 161–195.

Maszkiewicz, M. 2013. *Między bezpieczeństwem a tożsamością. Rosyjskie, ukraińskie i białoruskie interpretacje idei i koncepcji w polskiej polityce wschodniej (1990–2010)*. Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka-Jeziorańskiego.

Mironowicz, E. 2011. *Polityka zagraniczna Białorusi 1990–2010*. Białystok: TransHumana University Press.

Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 19 listopada 1996 r. w sprawie sytuacji w Republice Białoruś. 1996. *Monitor Polski*. Nr 71. Poz. 654.

Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 stycznia 1999 roku. Posłanie Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej do Narodu Białoruskiego. 1999. *Monitor Polski*. Nr 4. Poz. 16.

Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białoruś o ochronie grobów i miejsc pamięci ofiar wojen i represji, sporządzona w Brześciu dnia 21 stycznia 1995 r. 1997. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. Nr 32. Poz. 185.

Boryniak, O. 2011a. Polsko-białoruski widnosciny v konteksti rozshyrennia NATO na Skhid (90-ti rr. XX st.) [Polish-Belarusian Relations in the Context of NATO Expansion to the East (1990's)]. *Studia politologica Ucraino-Polona*. Vyp. 1. S. 57–64. [In Ukrainian]

Boryniak, O. 2011b. *Polsko-białoruski widnosciny (1991–2004 rr.)* [Polish-Belarusian Relations (1991–2004)]: dys. kand. ist. nauk. Lviv, Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy. [In Ukrainian]

Gavrilovets, L. V. 2016. Osnovnye napravleniya belorussko-polskogo sotrudnichestva v pervoy polovine 1990-kh godov. [The Main Directions of Belarusian-Polish Cooperation in the First Half of the 1990's.]. *Vestnik Polotskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya A: Gumanitarnye nauki. Istoricheskie nauki*. № 1. S. 62–70. [in Russian]

Rusakovich, A. 2003. Osnovnye problemy vzaimootnosheniya mezhdu Respublikoy Belarus i Organizatsiye Severoatlanticheskogo dogovora v 1990-kh gg. [The Main Problems in the Relations Between the Republic of Belarus and the North Atlantic Treaty Organization in the 1990s.]. *Belorusskiy zhurnal mezhdunarodnogo prava i mezhdunarodnykh otnosheniy*. № 2. S. 42–50. [in Russian]

Tikhomirov, A. 2006. *Otnosheniya Belarusi s sosednimi gosudarstvami Tsentralnoy i Vostochnoy Yevropy (Polshey, Litvoy, Latviy) v 1991–2001 gg.* [Relations of Belarus with the Neighbouring Countries of Central and Eastern Europe (Poland, Lithuania, Latvia) in 1991–2001]. URL: <https://tinyurl.com/y5lcxwpq> [Accessed: 16.03.2019]. [in Russian]

Chasnowski, M. 2000. Bjarlarski aspekt ushodnijaj palityki Pol'shchy w 1996–1999 gg. [The Belarusian Aspect of the Eastern Policy of Poland in 1996–1999]. *Belorusskiy zhurnal mezhdunarodnogo prava i mezhdunarodnykh otnosheniy* [Online]. № 2. S. 62–67. [In Belarusian]

Czachor, R. 2011a. Miejsce Republiki Białoruś w polskiej polityce wschodniej. Bilans dwudziestolecia [The place of the Republic of Belarus in the Eastern policy of Poland. The balance of twenty years]. *Wrocławski Przegląd Międzynarodowy*. Nr 2. S. 133–148. [In Polish]

Czachor, R. 2011b. *Polityka zagraniczna Republiki Białoruś w latach 1991–2011: studium politologiczne* [Foreign Policy of the Republic of Belarus in 1991–2011: a political study]. Polkawice: Wydawnictwo Dolnośląskiej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Techniki w Polkowicach. [In Polish]

Exposé ministrów spraw zagranicznych 1990–2011 [Statements of Foreign Ministers in 1990–2011]. 2011. Warszawa. [In Polish]

Fedorowicz, K. 2009. *Polityka Polski wobec Białorusi [Poland's policy towards Belarus]*. W: *Polityka wschodnia Polski. Uwarunkowania. Koncepcje. Realizacja*, red. A. Gil & T. Kapuśniak. Lublin; Warszawa: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej. S. 233–250. [In Polish]

Fedorowicz, K. 2011. *Polityka Polski wobec Rosji, Ukrainy i Białorusi w latach 1989–2010 [Poland's policy towards Russia, Ukraine and Belarus in the years 1989–2010]*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. [In Polish]

Fedorowicz, K. 2012. Białoruś i Polska dwadzieścia lat w stosunkach międzynarodowych: stan obecny i perspektywy [Belarus and Poland Twenty Years in International Relations: Current Status and Prospects]. W: *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*. Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej. R. 10. Zesz. 1. S. 71–91. [In Polish]

Jakimowicz, R. 2007. Stosunki polsko-białoruskie w latach 1992–2003 (wybrane aspekty polityczne i gospodarcze) [Polish-Belarusian Relations in 1992–2003 (Selected Political and Economic Aspects)]. *Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie*. Nr 749. S. 21–39. [In Polish]

Kubin, T. 2011. Stosunki polsko-białoruskie w końcu XX i na początku XXI wieku [Polish-Belarusian Relations in Late 20th and Early 21st Cent.]. *Stosunki Polski z sąsiadami w pierwszej dekadzie XXI wieku*, red. M. Stolarczyk. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. S. 161–195. [In Polish]

Maszkiewicz, M. 2013. *Między bezpieczeństwem a tożsamością. Rosyjskie, ukraińskie i białoruskie interpretacje idei i koncepcji w polskiej polityce wschodniej (1990–2010) [Between Security and Identity. Russian, Ukrainian and Belarusian Interpretations of Ideas and Concepts of Polish Eastern Policy (1990–2010)]*. Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka-Jeziorańskiego. [In Polish]

Mironowicz, E. 2011. *Polityka zagraniczna Białorusi 1990–2010 [Belarussian Foreign Policy in 1990–2010]*. Białystok: TransHumana University Press. [In Polish]

Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 19 listopada 1996 r. w sprawie sytuacji w Republice Białoruś. [The Resolution of the Sejm of the Republic of Poland on November 19, 1996 on the Situation in the Republic of Belarus]. 1996. *Monitor Polski*. Nr 71. Poz. 654. [In Polish]

Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 stycznia 1999 roku. Poślanie Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej do Narodu Białoruskiego [The Resolution of the Sejm of the Republic of Poland on January 22, 1999. Appeal of the Sejm of the Republic of Poland to the People of Belarus]. 1999. *Monitor Polski*. Nr 4. Poz. 16. [In Polish]

Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białoruś o ochronie grobów i miejsc pamięci ofiar wojen i represji, sporządzona w Brześciu dnia 21 stycznia 1995 r. [The Treaty between the Government of the Republic of Poland and the Government of the Republic of Belarus on the protection of burial places and places of memory of victims of wars and repressions, signed in Brest on January 21, 1995]. 1997. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. Nr 32. Poz. 185. [In Polish]